

ZAKON XII TABLICA

Zakon XII tablica nastao je u ono burno doba posle proterivanja etrurskih kraljeva i ustanovljenja republike, kada je Rim, uprkos unutrašnjim sukobima između patricija i plebejaca, ušao u seriju ratova koji će ga učiniti najpre gospodarom Italije, a zatim i gospodarom Sredozemlja. Najpre jedna komisija od deset ljudi (*decemviri legibus scribendis*), sačinjena od samih patricija, potom druga, u kojoj su polovinu članova činili plebejci, donele su propise koji su posle svrgavanja sa vlasti decemvira izloženi na Forumu na dvanaest bronzanih ploča.

Iako ove ploče nisu preživele rimsku istoriju, mi o njihovoj sadržini imamo dosta podataka u delima istoričara, pravnika, filologa. Među onima koji su počev od Gotofredusa pokušavali da iz ovih ostataka rekonstruišu tekst Zakona, istaknuto mesto zauzima Šelovo delo (*R. Schoell, Legis duodecim tabularum reliquiae, 1866*). Ono je osnova za većinu kasnijih izdanja, uključujući Brunsovo (*Bruns, Fontes juris romani, 1870*) i Žirarovo (*Girard, Textes de Droit romain, 1889—1890*). Na našem jeziku Zakon XII t. izdao je Puhan u svom *Kursu latinskog jezika* (Beograd, 1948) a odatle ga je doslovce preuzeo Jasić u svojoj zbirci zakona (*Zakoni starog i srednjeg veka, Beograd, 1969*).

Postoji dilema oko toga da li su odredbe u okviru jedne tablice numerisane ili nisu. Jedini podatak iz koga se može zaključiti da su tablice deljene na *leges* jeste fragment iz Festusa (v. *Reus*), gde on citira drugu tablicu, drugi zakon (*II tabula II leg.*). Moguće je da Festus govori o drugoj tablici zakona XII tablica [*II tabula XII leg. (is)*], pa je omaškom ispušten broj X. Ili je jednostavno navodio drugu odredbu po redu, iako ona nije posebno numerisana u okviru tablice. I pored ovih rezervi, ovde smo ipak prihvatili deobu tablica ne *leges*, zato što je to uobičajeno.

Negde tekst ima formu zakonske odredbe (npr.: *Si in jus vocat, ito*), a negde, gde izvori ovako štogod ne dozvoljavaju, ima izgled prepričavanja sadržine Zakona XII tablica (npr.: *Lege XII tabularum cautum est...*). Međutim, neka od ovih posrednih svedočanstava o sadržini Zakona su veoma uopštena. Tako se kod Aula Gelija (16, 10, 8) sreće: »Kada je nestalo proletera i posednika, klijenata i jemaca i jemaca za jemce, kao i kazni od dvadeset pet asa i taliona, sva ona starina dvanaest tablica pala je u zaborav.« Ovakve fragmente nismo uvrstili u tekst, jer nam se čini da se ni posredno ne može zaključiti o kojim je odredbama reč, te ne mogu činiti deo rekonstrukcije jednog zakona.

U odnosu na tradicionalne rekonstrukcije učinjeno je još jedno odstupanje. Umesto uobičajenog navođenja najpre izvora a zatim odredbe, što je verovatno posledica ugledanja na kompilatore *Digesta*, najpre smo dali odredbu, a zatim izvor. To je učinjeno u želji da rekonstrukcija bude što bliže stvarnom izgledu Zakona XII tablica. Uz delove o kojima ima više svedočanstava i čija je autentičnost van sumnje, nismo navodili izvor.

Tabula I

1. Si in jus vocat, ito. Ni it, antestamino: igitur em capito. 2. Si calvitur pedemve struit, manum endo jacito. 3. Si morbus aevitasve vitium escit, jumentum dato. Si nolet, arceram ne sternito.

4. Assiduo vindex assiduus esto: proletario civi qui volet vindex esto.

5. Nexi mancipique forti sanati- que idem jus esto.

6. Rem ubi pacunt, orato. 7. Ni pacunt, in comitio aut in foro ante meridiem caussam coiciunto. Cum peroranto ambo praesentes. 8. Post meridiem praesenti litem addicito. 9. Si ambo praesentes, solis occasus suprema tempestas esto.

1. Ako je neko pozvan na sud, neka ide. Ako ne ide, neka se pozovu svedoci, a zatim neka ga uhvate. 2. Ako se izvlači ili namešta nogu da beži, neka stave ruku na njega. 3. Ako je bolest ili starost razlog nedolaženja, neka mu daju stoku za prevoz. Ako neće, ne treba mu dati pokrivena kola sa jastucima.

4. Imućnom neka bude jemac imućni, a proleteru ko hoće.

5. Na prezadužene i one u mancipijumu, na ugledne i klijente neka se primenjuje jednako pravo.

6. Ako se nagode u sporu, neka se to proglasi. 7. Ako se ne nagode, neka pre podne zajedno odu na komicij¹²⁾ ili forum radi raspravljanja spora. Za vreme izlaganja treba da su prisutne obe stranke. 8. (Ako jedna stranka nije došla) posle podne neka se presudi u korist prisutnog. 9. Ako su oba prisutna, neka se presudi do zalaska sunca.

Tabula II

1. De rebus mille aeris plurisve quingentis assibus, de minoris vero quinquaginta assibus sacramento contendebatur: nam ita lege XII tabularum cautum erat. At si de libertate hominis controversia erat, etsi pretiosissimus homo esset, tamen ut quingentis assibus sacramento contenderetur, eadem lege cautum est. (Gaius, 4. 14)

2. ... Morbus santicus... aut status dies cum hoste... quid horum fuit vitium iudici arbitrove reove, eo dies difissus esto.

3. Cui testimonium defuerit, is tertii diebus ob portum obvagulatum ito.

1. Za stvari koje vrede 1.000 asa ili više polagana je oplada od 500 asa, a za manje vredne 50 asa, što je ustanovio Zakon XII tablica. Isti Zakon je ustanovio opladu od 50 asa ako se vodi spor o slobodi, iako je čovek najveća vrednost.

2. ... Teška bolest... ili sa strancem zakazano ročište... ako se tako nešto desi sudiji ili arbitru ili optuženom, tog dana neće se održati rasprava.

3. Ako se nekom ne odazove svedok, trećeg dana neka pred kućom glasno zove.

¹²⁾ Komicij je mesto pored foruma gde su održavane kurijatske skupštine i gde je pretor vršio svoju dužnost u postupku *in jure*.

Tabula III

1. Aeris confessi rebusque jure judicatis XXX dies justis sunt. 2. Post deinde manus injectio esto. In jus ducito. 3. Ni judicatum facit aut quis endo eo in jure vindicet, secum ducito. Vincito aut nervo aut compedibus XV pondo, ne minore, aut si volet majore vincito. 4. Si volet suo vivo. Ni suo vivit, qui eum vinctum habebit, libras farris endo dies dato. Si volet plus dato.

5. Erat autem jus interea paciscendi, ac nisi pacti forent, habebantur in vinculis dies sexaginta. Inter eos dies trinis nundinis continuis ad praetorem in comitium producebantur, quantaque pecuniae iudicati essent praedicabatur. Tertius autem nundinis capite poenas dabant, aut trans Tiberium peregre venum ibant. (Aullus Gellius, 20, 1, 46—47).

6. Tertius nundinis partis secanto. Si plus minusve secuerunt, se fraude esto.

7. Adversus hostem aeterna auctoritas esto.

1. Onom koji je priznao dug ili je osuđen u parnici treba dati trideset dana (da plati). 2. Zatim nek stavi ruku na njega. Neka ga vodi pred pretora. 3. Ako ne izvrši presudu ili ako ga niko pred pretorom ne uzme u zaštitu, neka ga povede sa sobom. Neka ga veže konopcem (lanceom) ili stavi u okove od 15 funti, ne lakšim, a ako hoće može i težim¹³). 4. Ako tako želi, neka živi o svome. Ako ne živi o svom, onaj koji ga je vezao neka mu svakog dana da funtu hleba (327 gr.). Ako hoće, može i više da mu da.

5. Imali su pravo da se nagode, a ako se nisu nagodili, držani su u okovima 60 dana. U toku tih dana u tri uzastopna pazarna dana izvođeni su na komicij pred pretora, gde je javno objavljivano na koliki su iznos osuđeni. Trećeg pazarnog dana su kažnjavani smrtnom kaznom ili su ih prodavali preko Tibra tuđinima.

6. Trećeg pazarnog dana neka ga seku na delove. Ako više ili manje odseku, neće se smatrati prevarom.

7. Prema strancu pravo svojine neka bude večno.

Tabula IV

1. Cito necatus tanquam ex XII tabulis insignis ad deformitatem puer. (Cicero, De legibus, 3, 8, 19).

2. Si pater filium ter venum duuit, filius a patre liber esto.

3. Illam suam res sibi habere ius sit, ex XII tabulis clavis ademit, exegit.

4. Comperi feminam... in undecimo mense post mariti mortem peperisse, factumque esse negotium, quasi marito mortuo postea concepisset, quoniam decemviri in decem mensibus gigni hominem, non in undecimo scripsissent. (Aullus Gellius, 3, 16, 12).

1. Kao što propisuje Zakon XII t., odmah treba ubiti nakazno dete.

2. Ako otac tri put proda sina, neka sin bude oslobođen očinske vlasti.

3. Oterao je ženu, naredio joj prema Zakonu XII t. da uzme svoje stvari, uzeo joj ključeve.

4. Ako se dozna da je žena rodila u jedanaestom mesecu posle muževljeve smrti, smatra se kao da je začela posle smrti muža, jer su decemviri propisali da se čovek može roditi u desetom mesecu, a ne u jedanaestom.

¹³) Čudno je da Zak. XII t. propisuje minimalnu težinu okova. Otuda neki smatraju da se u izvorima potkrala omaška, i da je to maksimalna težina. Tako kod nas Puhan, Kurs latinskog jezika, Beograd, 1948. str. 154.

Tabula V

1. Veteres... voluerunt feminas, etiamsi perfectae aetatis sint, in tutela esse; ... exceptis virginibus Vestalibus, quas... liberas esse voluerunt, itaque etiam lege XII tabularum cautum est. (Gaius, 1, 144—145)
2. Mulieris, quae in agnatorum tutela erat, res Mancipi usi capi non poterant, praeterquam si ab ipsa tutore auctore traditae essent idque ita lege XII tabularum cautum erat. (Gaius, 2, 47)
3. Uti legassit super pecunia tutelae suae rei, ita jus esto. 4. Si intestato moritur, cui suus heres nec escit, adgnatus proximus familiam habeto. 5. Si adgnatus nec escit, gentiles familiam habento.
6. Quibus testamento... tutor datus non sit, iis ex lege XII tabularum agnati sunt tutores. (Gaius, 1, 155)
- 7a. Si furiosus escit, adgnatum gentilumque in eo pecunia ejus potestas esto.
- 7b. Lege XII tabularum prodigo interdicatur bonorum suorum administratio. (Ulpianus, lib. 1 ad Sabinum, D. 27, 10, 1)
- 7c. Lex XII tabularum prodigum, cui bonis interdictum est, in curatio-
ne jubet esse agnatorum. (Ulpianus, fr. 12, 2)
- 8a. Civis Romani liberti hereditatem lex XII tabularum patrono defert, si intestato sine suo herede liber-
tus decesserit. (Ulpianus, fr. 29, 1)
- 8b. Ex ea familia qui liberatus erit, ejus bona in eam familiam revertuntur.
9. Ea, quae in nominibus sunt... ipso jure in proportionem hereditatis ex lege XII tabularum divisa sunt. (Gordianus, C. 3, 36, 6). Ex lege XII tab. eas alicum hereditarium proportionibus quaesitis singulis ipso jure divisum. (Diocletianus, C. 2, 3, 26)
1. Stari su htelu da žene, makar sasvim punoletne, budu pod tutorstvom, osim devica Vestalki, kojima su ostavljali slobodu. Tako je propisivao Zakon XII t.
2. Ne mogu se steći održajem *res Mancipi* u svojini žene koja je pod tutorstvom agnata, osim ako ih žena nije predala uz odobrenje tutora. Tako je propisivao Zakon XII tablica.
3. Kako (paterfamilijas) odredi o svojoj imovini i o tutorstvu, neka to bude zakon. 4. Ako neko umre bez testamenta, i nema svog nasljednika (*suus heres*), neka najbliži agnat dobije zaostavštinu. 5. Ako nema agnata, neka zaostavštinu dobiju gentili.
6. Kojima testamentom nije određen tutor, prema Zakonu XII t. agnati će biti tutori.
- 7a. Ako je neko lud, agnati i gentili neka upravljaju njim i njegovom imovinom.
- 7b. Zakon XII t. zabranjuje rasipnicima da upravljaju svojom imovinom.
- 7c. Zakon XII t. naređuje da rasipnici, kojima je zabranjeno rukovanje imovinom, budu pod starateljstvom agnata.
- 8a. Zaostavština oslobođenika — rimskog građanina po Zakonu XII tablica pripada patronu.
- 8b. Onoj porodici iz koje je oslobođen i pripada njegova imovina.
9. Potraživanja se prema Zakonu XII tablica dele na nasljednike srazmerno naslednim delovima. Dugovi koji terete zaostavštinu po Zakonu XII t. dele se na nasljednike srazmerno njihovim naslednim delovima.

10. Haec actio (familiae erciscundae) proficiscitur e lege XII tabularum. (Gaius, lib. 7. ad edictum provinciale, D. 10, 2, 1, pr.)

10. Ova tužba *actio familiae erciscundae*) poreklom je iz Zakona XII tablica.

Tabula VI

1. Cum nexum faciet mancipiumque, uti lingua nuncupassit, ita jus esto.

2. Cum ex XII tab. satis esset ea praestari, quae essent lingua nuncupata, quae qui infitatus esset, dupli poenam subiret, a juris consultis etiam reticentiae poena est constituta. (Cicero, De officiis, 3, 16, 65)

3. Usus auctoritatis fundi biennium est, ... ceterarum rerum omnium ... annuus est usus.

4. Lege XII tab. cautum est, ut si qua nollet eo modo (usu) in manum convenire, ea quotannis trinotio abesset atque eo modo (usum) cuiusque anni interrumperet. (Gaius, 1, 111)

5. Et mancipationem et in jure cessionem lex XII tabularum confirmat. (Pauli manual., Fragm. vaticana, 50)

6. Tignum junctum aedibus vineae e concapit ne solvito.

7. Lex XII tabularum neque solvere permittit tignum furtivum aedibus vel vineis junctum neque vindicare, ... sed in eum, qui convictus est junxisse, in duplum dat actionem. (Ulpianus, 1, 37 ad edictum, D, 47, 3, 1, pr.)

1. Kada zaključuju neksum ili mancipaciju, kako izgovore reči, neka je to zakon.

2. Kako je po Zakonu od XII t. bilo dovoljno da se izvrši ono na šta se neko obavezao izgovarajući reči, onaj koji bi odricao kažnjavan je na dvostruki iznos, a pravnici su uveli i kaznu za one koji prečute (neku manu).

3. Za zemljište održaj traje dve godine, a za sve ostale stvari godinu dana.

4. Zakon XII tablica je propisivao da žena, koja neće da dođe pod vlast muža, treba svake godine tri noći da provede van kuće i na taj način se svake godine prekida održaj.

5. Zakon XII tablica potvrđuje mancipaciju i in jure cesiju.

6. Greda koja je upotrebljena za zgradu ili vinograd da se ne izdvaja.

7. Zakon XII tablica ne dopušta da se izdvoji ukradena greda koja je ugrađena u zgradu ili upotrebljena u vinogradu, niti dozvoljava njen povratak svojinskom tužbom, ali ustanovljava tužbu na dvostruki iznos protiv onoga za koga se utvrdi da ju je ugradio.

Tabula VII

1. XII tabularum interpretes ambitum parietis circuitum esse describunt (Varro, De lingua lat., 5, 22) Ambitus dicitur circuitus aedificiorum, patens ... pedes duos et semissem (Festus, v. Ambitus). Sestertius duos asses et semissem (valet) ... lex ... XII tab. argumento est, in qua duo pedes et semis 'sestertius pes' vocatur (Maecinus, Assis distr. 46).

2. Sciendum est in actione finium

1. Tumači Zakona XII tablica označavaju sa *ambitus* zemljište oko zida. *Ambitus* je pojas zemljišta oko kuće u širini od dve i po stope. Sestercij вреди dva i po asa, a dokaz za to je Zakon XII t. koji dve i po stope naziva »sestercijska stopa«.

2. Treba znati da se u tužbi za određivanje međa (*a. finum regundorum*) mora voditi računa o onom

regundorum illud observandum esse, quod (in XII tab.) ad exemplum quodammodo ejus legis scriptum est, quam Athenis Solonem dicitur tulisse. Nam illic ita est: Ἐάν τις ἀμασίαν etc. (Gaius, 1. 4 ad legem XII tabularum, D, 10, 1, 13)

3. Usus capionem XII tab. intra V pedes esse noluerunt. (Cicero, De leg. 1, 21)

4. Controversia est nata de finibus, in qua... e XII tres arbitri fines regemus. (Cicero, De leg. 1, 21, 55).

5. Viae latitudo ex lege XII tab. in porrectum octo pedes habet, in infractum, id est ubi flexum est, sedecim. (Gaius ad edictum provinciale, D, 8, 3, 8)

6. Viam muniunto; ni sam delapidassint, qua volet jumento agito.

7. Si per publicum locum rivus aquae ductus privato nocebit, erit actio privato ex Lege XII tabularum, ut noxa domino sarciatur. (Ulpianus, 1. 16 ad Sabinum, D, 43, 8, 5)

8a. Lex XII tabularum efficere voluit, ut XV pedes altius rami arboris circumcidantur. (Ulpianus, 1. 71 ad edictum, D, 43, 27, 1, 8)

8b. Si arbor ex vicini fundo vento inclinata in tuum fundum sit, ex lege XII tabularum de adimenda ea... agere potes. (Pomponius, 1. 34 ad Sabinum, D, 43, 27, 2).

9. Cautum est lege XII tabularum ut glandem in alienum fundum prociudentem licere colligere. (Plinius, Naturalis historiae, 16, 5, 15).

10. Venditae (res) et traditae non aliter emptori acquiruntur, quam si is venditori pretium solverit vel alio modo ei satisfecerit, veluit expromissore aut pignore dato. Quod cavetur quidem etiam lege XII tabularum. (Just. institutiones, 2, 1, 41).

11. Sub hac condicione liber esse jussus si decem milia heredi dederit, etsi ab herede abalienatus sit, emptori dando pecunia ad libertatem perveniet: idque lex XII tabularum jubet. (Ulpiani regulae, 2, 4).

što je Zakon XII t. propisao, po ugledu na zakon za koji se kaže da ga je u Atini Solon doneo. Tamo naime piše: »Ko neku ogradu itd.«

3. Zakon XII tablica nije dozvoljavao održaj (međa) od pet stopa.

4. Nastao je spor oko međe u kom ćemo, na osnovu propisa XII tablica, odlučiti kao tri arbitra.

5. Širina službenosti puta je osam stopa gde je put prav, a šesnaest na krivini, odnosno zaokretu.

6. Neka put održava; ako nije nasuo kamenje, neka tera stoku gde hoće.

7. Ako kanal (potok) ili vodovod sa državnog zemljišta nanese štetu privatnom, postojala je po Zakonu XII tablica tužba kojom je vlasnik tražio naknadu.

8a. Zakon XII tablica je nastojao da se poseku grane koje prelaze visinu od petnaest stopa.

8b. Ako se oboreno vetrom nađe na tvom zemljištu drvo sa susednog imanja, na osnovu Zakona XII tablica imaš pravo da zahtevaš njegovo uklanjanje.

9. Zakon XII tablica je dopuštao da se mogu sakupiti plodovi koji su pali na susedovo zemljište.

10. Prodane i predane stvari postaju samo onda kupčeva svojina ako je platio cenu prodavcu ili na drugi način pružio obezbeđenje, npr. jemstvom ili zalogom. Tako je ustanovio još Zakon XII tablica.

11. Ako je (testamentom) određeno da će neko biti oslobođen kada isplati nasledniku deset hiljada, pa ga je naslednik prodao, dobiće slobodu kad isplati kupcu novac, što naređuje još Zakon XII tablica.

Tabula VIII

1a. Qui malum carmen incantassit...

1b. XII tabulas cum perpauca res capite sanxisset, in his hanc quoque sciendum putaverunt: si quis occentavisset sive carmen condidisset, quod infamiam faceret flagitiumve alteri. (Cicero, De rep. 4. 10. 12).

2. Si membrum rupsit, ni cum eo pacit, talio esto.

3. Manu fustive si os fregit libero, CCC, (si) servo, CL poenam subito.

4. Si injuriam faxsit, viginti quinque poenae sunt.

5. Si quadrupedes pauperiam fecisse dicitur... lex (XII tabularum) voluit aut dari id quod nocuit, ... aut aestimationem noxiae offerri. (Ulpianus, 1. 18 ad ed., D.9.1.1. pr.)

6. Si glans ex arbore tua in fundum meum cadat, eamque ego immisso pecore depascam, ... neque ex lege XII tab. de pastu pecoris, quia non in tuo pascitur, neque de pauperie ... agi posse.

7. Si fruges excantassit... Neve alienam segetem pellexeris.

8. Frugem... aratro quaesitam noctu pavisse ac secuisse puberi XII tabulis capital erat, suspensumque Cereri necari jubebant... imuberem praetoris arbitrato verberari noxiamve duplionemve decerni. (Plinius, Naturalis hist. 18, 3, 12)

9. Qui aedes acervumve frumenti juxta domum positum combusserit, vinctus verberatus igni necari (XII tab.) jubetur, si modo sciens prudensque id commiserit; si vero casu, id est negligentia, aut noxiam sarcire jubetur, aut, si minus idoneus sit, levius castigatur. (Gaius, 1. 4 ad XII tab., D. 47, 9, 9)

10. Cautum est XII tabulis, ut qui injuria cecidisset alienas (arbores), lueret in singulas aeris XXV. (Plinius, Natur. hist. 17, 1, 17)

1a. Ko pesmom baci čini...

1b. Iako Zakon XII tablica mali broj dela kažnjava smrtnom kaznom, smatralo se da u ovaj broj treba uvrstiti sledeća: ako se neko glasno drugom ruga ili speva pesmu radi nečijeg klevetanja ili rujanja.

2. Ako neki ud bude osakaćen, pa se ne nagode, neka se primeni talion.

3. Ako neko rukom ili štapom slomi kost slobodnom čoveku, da plati kaznu od tri stotine asa, a robu sto dešeset asa.

4. Ako nanese laku povredu (injuriu), neka bude kazna dvadeset pet asa.

5. Kaže se da je Zakon XII tablica odredio: ako četvoronožna životinja nanese štetu da se dâ ta životinja koja je nanela štetu ili da se šteta naknadi.

6. Ako plodovi sa tvog stabla padnu na moje zemljište, i ja pustim stoku da ih pojede, po Zakonu XII tablica ne možeš pokrenuti tužbu zbog popaše, jer stoka nije pasla na tvom imanju, niti ćeš moći da tužiš za štetu koju pričinje životinje.

7. Ako baciš čini na tuđ usev... ili tuđ usev opčaraš...

8. Ako neko noću preore ili poseče tuđe plodove, za odraslog je Zakon XII tablica propisivao smrtnu kaznu i naređivao da bude obešen u čast boginje Cerere, a za maloletnog — da se po pretorovoj naredbi išiba i da plati dvostruki iznos štete.

9. Ako je neko zapalio kuću ili stog u blizini kuće, vezan i batinan treba da se spali, ukoliko je to učinio umišljajno i pri čistoj svesti; a ako je delo nastalo slučajno, tj. iz nehata, naređeno je ili da plati naknadu ili, ako nije imućan, da se lakše išiba.

10. Zakon XII tablica je propisao da onaj koji bespravno poseče tuđe drveće za svako stablo mora da plati dvadeset pet asa.

11. Si nox furtum faxsit, si im ocisit, jure caesus esto.

12. Luci... si se telo defendit... endoque plorato.

13. Et ceteris... manifestis furi- bus liberos verberari addicique jus- serunt (Xviri) ei cui furtum factum esset...; servos... verberibus affici et e saxo praecipitari; sed pueros im- puberes praetoris arbitrato verberari voluerunt noxiamque... sarciri. (Aul- lus Gellius, 11, 18, 8)

14. Concepti et oblati (furti) poe- na ex lege XII tabularum tripli est. (Gaius, 3. 191). Lance et licio diceba- tur apud antiquos, quia qui furtum ibat quaerere in domo aliena licio cinctus intrabat lancemque ante oculos tenebat propter matrum familiae aut virginum praesentiam. (Festus, P. 117)

15. Si adorat furto, quod nec mani- festum erit... (duplione damnum decedito)

16. Furtivam rem lex XII tab. usu capi prohibet. (Gaius, 2, 45)

17. Majores nostri sic habuerunt et ita in legibus posiverunt, furem dupli condemnare, foeneratorem qua- drupli (Cato, De agri cult. praef.). XII tabulis sanctum, ne quis uncia- rio fenore amplius exerceret. (Tacit, Ann. 6, 16)

18. Ex causa depositi lege XII tab. in duplum actio datur. (Pauli senten- tiae, 2, 12, 11)

19. Si tutores rem pupili furati sunt, videamus an ea actione, quae proponitur ex lege XII tab. adversus tutorem in duplum, singuli in solidum teneatur. (Tryphoninus, libro secundo disputationum, D. 26, 7, 55. 1)

20. Patronus si clienti fraudem fecerit, sacer esto.

21. Qui se sierit testarier libri- pensve fuerit, ni testimonium fatiatur. Inprobis intestabilis esto.

22. Ex XII tab... si nunc quo- que... qui falsum testimonium dixis- se convictus esset, e saxo Tarpeio dejiceretur. (Aullus Gellius, 20, 1, 53)

11. Ako neko krade noću i bude ubijen, s pravom je ubijen.

12. Po danu..., ako se oružjem brani, neka više.

13. Ostale lopove uhvaćene na de- lu, ako su slobodni, naredili su de- cemviri da se izbatinaju i dosude onom koga su pokrali; a ako su ro- bovi, da se izbatinaju i bace sa Tar- pejske stene. Međutim, za maloletnike su predvideli da budu batinani po pretorovoj odluci i da naknade štetu.

14. Po Zakonu XII tablica na tro- struki iznos je kažnjavan onaj kod koga je nađena ukradena stvar (*furtum conceptum*) i onaj koji je ukradenu stvar podmetnuo (*furtum oblatum*). Pretraživanjem pomoću činiije i konca nazivali su stari postu- pak kada je neko odlazio u tuđu kuću da traži ukradeno, opasan koncem i držeći pred očima činiiju zbog prisut- ne domačice i devojaka.

15. Ako podigne tužbu protiv lo- pova koji nije uhvaćen na delu..., ne- ka bude osuđen na dvostruki iznos.

16. Zakon XII t. zabranio je održaj ukradenih stvari.

17. Naši preci ovako smatrahu i tako u zakonima stojaše, lopova osu- diti na dvostruki, a zelenaša na čet- vorostruki iznos. Dvanaest tablica su zabranjivale da se uzima veći interes od jedne dvanaestine (mesečno).

18. Iz ugovora o ostavi Zakon XII t. davao je tužbu na dvostruku vrednost.

19. Ako tutori ukradu pupilinu stvar, treba videti da li po ovoj tužbi, koju je ustanovio Zakon XII t., i koja glasi na dvostruki iznos, svaki od tu- tora odgovara za ceo iznos.

20. Neka bude proklet patron koji izigra klijenta.

21. Ako neko obeća da bude sve- dok ili libripens (merač s vagom), pa odbije da svedoči, nek bude nečastan i lišen prava na svedočenje.

22. Po Zakonu XII t., a i sada, onaj za koga se utvrdi da je lažno svedo- čio, bacan je sa Tarpejske stene.

23. Si telum manu fugit magis quam jecit, aries subicitur.

24. Frugem ... furtim ... pavisse XII tabulis capital erat ... gravius quam in homicidio. (Plinius, Natur. hist. 18, 3, 12; 8, 9)

25. XII tab. cautum esse cognoscimus, ne qui in urbe coetus nocturnos agitare. (Porcius Latro, Decl. in Cat. 19)

26. His (sodalibus) potestatem facit lex (XII tab.) pactionem quam velint sibi ferre, dum ne quid ex publica lege corrumpant; sed haec lex videtur ex lege Solonis translata esse. (Gaius, 1. 4 ad XII tab., D, 47, 22, 4)

23. Ako se nekom omakne strela, da žrtvuje ovna.

24. Za ukradene plodove po Zakonu XII t. bila je smrtna kazna, teža nego za ubistvo.

25. Saznajemo da je Zakon XII t. zabranjivao da se u gradu drže noćni skupovi.

26. Njima (ortacima) dozvolio je Zakon XII t. da sklapaju kakav hoće ugovor samo da ne bude suprotan javnom poretku. Izgleda da je ovaj propis preuzet iz Solonovog zakonodavstva.

Tabula IX

1. Privilegia ne inroganto. 2. De capite civis nisi per maximum comitatum ... ne ferunto. (Cicero, De leg. 3, 4, 11; 19, 44)

3. ...judicem arbitrumve ... qui ob rem judicandam pecuniam accepisse convictus est, capite punitur. (Aullus Gellius, 20, 1, 7)

4. Quaestores ... qui capitalibus rebus praesent, ... appellabantur quaestores parricidii. (Pomponius enchirid., D, 1, 2, 2, 23)

5. Lex XII tab. jubet eum, qui hostem concitaverit quive civem hosti tradiderit, capite puniri. (Marcianus, D. 48, 4, 3)

6. Interfici ... indemnatum quemcumque hominem etiam XII tabularum decreta vetuerunt. (Salvianus, De gubernatione dei, 8, 5)

1. Zabranjeno je predlaganje privilegija.¹⁴⁾ 2. O smrtnoj kazni građana da se ne odlučuje drugde do na najvećoj (centurijatskoj) skupštini.

3. ...sudiju ili arbitra, ... za koga je utvrđeno da je primio mito u sporu koji je trebalo da presudi, kažnjavali su smrću.

4. Istražne sudije, koje vode istragu u delima za koja je predviđena smrtna kazna, zvale su se istražne sudije za oceubistva (*quaestores parricidii*).

5. Zakon XII t. je propisivao da se kazni smrtnom kaznom onaj koji podbada neprijatelje (protiv Rima) ili koji rimskog građanina izda neprijatelju.

6. I Zakon XII tablica je zabranjivao da se ubije neko bez sudske presude.

Tabula X

1. Hominem mortuum in urbe ne sepelito neve urito.

2. ...hoc plus ne facito: rogum ascea ne polito.

3. Extenuato igitur sumptu tribus reciniis et tunicula purpurae et decem

1. Mrtvac da se ne sahranjuje niti spaljuje u gradu.

2. ...to da se više ne radi: da se sekirom ne glača lomača.

3. Smanjivši izdatke na tri mara-

¹⁴⁾ Smisao ove odredbe je da se zakoni primenjuju na sve građane.

tibicinibus tollit etiam lamentationem. (Cicero, De leg. 2, 23, 59)

4. Mulieres genas ne radunto, neve lessum funeris ergo habento.

5a. Homine mortuo ossa ne legito.

5b. Excipit bellicam peregrinamque mortem. (Cicero, 1. c.)

6. Haec praeterea sunt in legibus...: servilis unctura tollitur omnisque circumpotatio. (Cicero, 1. c.)

7. Qui coronam parit ipse pecuniae ejus virtutisve ergo arduuitur ei, ast ei parentive ejus mortuo domi forisve imponetur se fraude esto.

8. ... Neve aurum addito. At cui auro dentes juncti escunt, ast im cum illo sepeliet uretve, se fraude esto.

9. Rogum bustumve novum vetat proprius LX pedes adigi aedes alienas invito domino. (Cicero, De leg. 2, 24, 61)

10. Forum bustumve usu capi vetat. (Cicero, De leg. 2, 24, 61)

me, purpurnu tuniku i deset trubača, zabranio je takođe i naricanje.

4. Žene da ne grebu lice niti da nariču na pogrebu.

5a. Da se ne sakupljaju kosti mrtvaca. 5b. Izuzetak su poginuli u ratu ili umrli u tuđini.

6. U zakonima postoji još i ovo: zabranjeno je miropomazanje mrtvog roba i svako obređivanje vinom.

7. Ako je neko imanjem ili vrlinom zadobio odlikovanje, sam on ili njegov roditelj, pa se po njegovoj smrti to izloži u kuću ili van nje, neka se ne smatra nezakonitim.

8. ...zlatu da se ne dodaje. Ako je neko imao ugrađene zlatne zube, pa se s njima sahrani ili spali, da se ne smatra nezakonitim.

9. Bez saglasnosti vlasnika zabranjeno je podići lomaču ili napraviti novi grob bliže tuđoj zgradi od šezdeset stopa.

10. Zabranjen je održaj trga ili groba.

Tabula XI

1. (Decemviri) cum X tabulis summa legum aequitate prudentiaque conscripissent, in annum posterum Xviros alios subrogaverunt... qui duabus tabulis iniquarum legum additis conubia... ut ne plebi cum patribus essent, inhumanissima lege sanxerunt. (Cicero, De rep. 2, 36, 37)

2. Tuditanus refert... Xviros, qui tabulis duas addiderunt, de intercalando populum rogasse. Cassius eosdem scribit auctores. (Macrobius, Sat. 1, 13, 21)

3. E quibus (libris de rep.) unum ιστορικόν requiris de Cn. Flavio Anni f. Ille vero ante Xviros non fuit... Quid ergo profecit, quod protulit fastos? Occultatam putant. quodam tempore istam tabulam, ut dies agendi peterentur a paucis. (Cicero, ad Att., 6, 1, 8)

1. Pošto su decemviri napisali zakone na deset tablica uz najveću pravičnost i mudrost, sledeće godine izabrana su druga desetorica, koji su dodali dve tablice nepravičnih bračnih propisa... tako je nečovečno određeno da plebejci ne mogu sklapati brak sa patricijima.

2. Tuditan obaveštava da su decemviri, koji su postojećim tablicama dodali dve, podneli pred skupštinu predlog o kalendaru. Kasije ih naziva začetnicima (kalendaru).

3. U ovim knjigama nalaziš jednu istorijsku Gneju Flaviju utemeljiteljku godine. On nije živio pre decemvira. U čemu je njegova zasluga što je objavio kalendar sudskih dana? Misli se da je kalendar bio neko vreme sakrivan da bi samo nekolicina znala kada se mogu voditi sporovi.

Tabula XII

1. Leage autem introducta est pignoris capio, veluti lege XII tab. adversus eum, qui hostiam emisset nec pretium redderet; item adversus eum, qui mercedem non redderet pro eo jumento, quod quis ideo locasset, ut inde pecuniam acceptam in dapem, id est in sacrificium imponderet. (Gaius, 4, 28)

2a. Si servus furtum faxit noxiamve noxit... 2b. Ex maleficiis filiorum familias servorumque... noxales actiones proditae sunt, uti liceret patri dominove aut litis aestimationem suffere aut noxae dedere... Constitutae sunt... aut legibus aut edicto praetoris: legibus velut furti lege XII tabularum etc. (Gaius, 4, 75, 76)

3. Si vindiciam falsam tulit, si velit is... tor arbitros tris dato, eorum arbitrio... fructus duplione damnatum decido

4. Rem, de qua controversia est, prohibemur (lege XII tab.) in sacrum dedicare: alionquin dupli poenam patimur..., sed duplum utrum fisco an adversario praestandum sit, nihil exprimitur. (Gaius, 1. 6 ad XII, D. 44, 6, 3)

5. In XII tabulis legem esse, ut quodcumque postremum populus jussisset, id jus ratumque esset. (Livius, 7, 17, 12)

1. Uvedeno je zakonsko pravo zaloze, npr. po Zakonu XII t. protiv onog koji je kupio žrtvovnu životinju a nije platio cenu, a isto tako i protiv onog koji nije platio najamninu za stoku koja mu je data da bi se od dobijenog novca spremila obredna gozba, tj. žrtva.

2a. Ako rob izvrši krađu ili nanese štetu... 2b. Iz protivpravnih dela sinova ili robova mogu se podići noksalne tužbe, kojim je prepušteno ocu ili gospodaru ili da isplati presudu ili da učinioce preda... Ustanovljene su zakonima ili pretorovim ediktima: zakonima — npr. tužba zbog krađe koju je predvideo Zakon XII t.

3. Ako podigne lažnu svojinsku tužbu, ako hoće... neka se odrede tri arbitra i po njihovoj odluci nek plati dvostruku vrednost plodova.

4. Zabranjeno je (Zakonom XII tablica) da se posveti bogovima stvar koja je predmet spora, u suprotnom platiće dvostruki iznos, ... ali nije rečeno da li taj iznos ide u državnu blagajnu ili protivniku u sporu.

5. U XII tablica postoji propis da će sve ono što kasnije narod izglasa biti zakonito i priznato.